

Kocbekova odločitev za OF in (njegov) krščanski etos

VEKOSLAV GRMIČ

Edvard Kocbek se je odločil za OF iz notranje nujne, zato ker mu je tako narekovala njegova vest, narekoval njegov krščanski etos. Po dolgem razmišljanju kratko malo kot kristalno čist značaj, kakršen je bil Kocbek, ni mogel drugače ravnati.

Med krščanstvom in komunizmom je videl moralno sorodnost, ki mu je opravičevala sodelovanje s komunisti. Takole pravi: "Pač pa plediram za približevanje osnovnih razpoloženj komunista in kristjana, saj sta si sorodni. Skupno protiidealistično stališče, tveganje kot nujno skupno življenjsko izhodišče, skupno doživljenje bližnjega kot samega sebe in enako intenzivno teženje po človekovi svobodi so pomembni elementi v skupnem moralnem razpoloženju komunistov in kristjanov. Štejemo za svojo veliko dolžnost, da opozorimo na to moralno sorodnost."¹

Res pa je seveda, da to njegovo spoznanje lahko bolje razumemo samo, ko upoštevamo dejstvo, da je izšel iz križarskega gibanja, ki je bilo predvsem religiozno obnovitveno gibanje v evangelijskem duhu, vendar tudi družbeno, kulturno in socialno gibanje. Bilo je del takratnega mladinskega gibanja s posebnim poudarkom na življenjski pristnosti in neposrednosti človeške osebe, ki je hotelo preroditi vse javno življenje in ga prežeti z duhovnostjo, etosom, humanizmom.² Dalje moramo kljub Kocbekovi izvornosti priznati, da je nanj močno vplival E. Mounier. In naposled ne smemo prezreti, da se je križarstvo od začetka naslonilo na izročilo J. Ev. Kreka, ki je živelo in se tudi prilagajalo novim časom v krščanskosocialističnem gibanju.

Kocbek je odločno odklanjal vsak pretiran dualizem, ki bi nasprotoval skladnosti in harmoniji med telesom in dušo, med človekom in Bogom, med posameznim človekom in občestvom, med tostranstvom in onstranstvom, med imanenco in transcenco.

Takšna je bila njegova "biocentrična metafizika", ki razume življenje v njegovi celovitosti in harmoniji. Vsako reduciranje stvarnosti ji je tuje, posebno še reduciranje življenja ali samo na skrb za tostranstvo ali za onstranstvo. Takšni pogledi so v Kocbeku nujno prebudili kritičen odnos do katoliške ideologije kakor tudi do marksizma z ene strani, z druge pa so spodbujali v njem rast v poglobljenem krščanstvu in čut za razumevanje socializma v duhu evangelija ter iskreno priznavanje proletarskega razrednega boja v službi osvoboditve v družbenopolitičnem in gospodarskem pogledu. Gre za "obupen boj življenja zaradi življenja", kakor naravnost pove.³

Res pa je, da ne smemo pozabiti, da je bil Kocbek "vizionar", intuitivni mislec in je zato pri njegovi odločitvi igrala njegova vizija osvobodilnega boja odločilno vlogo, kar je gotovo imelo tako pozitivne kot negativne posledice. V pogovoru z B. Pahorjem leta 1975 pravi med drugim: "Napočila je ura obiskanja in mi smo jo razumeli. Niti pogled na zasedeno in pokorjeno Evropo nas ni mogel zadržati v razvijanju upanja na veliko prihodnost /.../. Vedel sem, da tvegamo usodno igro /.../. Skoraj dva meseca je trajal v meni nevidni boj med mojo osvobodilno ekstazo in med treznim pogledom v prihodnost /.../. Na koncu je v meni zmagalo spoznanje, da je treba tako razgibane zgodovine udeležiti se tam, kjer je najbolj vroča in odločujoča, najbolj preoblikujoča se

¹ E. Kocbek: *Pred viharjem*, Ljubljana (Slovenska matica) 1980, 146.

² Prim. F. Vodnik: *Spremna beseda*, v: E. Kocbek, *Svoboda in nujnost*, Celje (Mohorjeva družba) 1989, 9.

³ Prim. E. Kocbek: *Svoboda in nujnost*, 25.

in neposredna."⁴ Priznava pa tudi, da takrat v resnici še ni dobro vedel, da se je prav odločil, da je do tega spoznanja prišel nekoč pozneje "v nočnem razmišljanju", ko je "zagledal svojo vlogo medija", kot pravi.⁵

Kakor koli že, videli bomo, kako odgovorno je Kocbek jemal svojo odločitev, saj se je nenehno v vesti soočil z njo in z vsem, kar je doživljal v osvobodilnem boju. Skušal si je vedno odgovoriti na žgoča vprašanja in dileme, s katerimi se je kot zvesti bojevnik za svobodo in pričevalec za evangelijsko krščanstvo srečeval. Zato so njegova razmišljanja naravnost religiozno mistična osvetlitev osvobodilnega boja.

Sodelovanje s komunisti v osvobodilnem boju

Nedvomno si je Kocbek hotel s svojega krščanskega stališča jasno odgovoriti na vprašanje o sodelovanju s komunisti v osvobodilnem boju, zato se je znova in znova v svojih razmišljanjih vračal k njemu. Že v pozni jeseni leta 1941 je jasno izrazil na skupnem sestanku med predstavniki CK KPS in krščanske skupine trojni namen krščanskih socialistov v osvobodilnem gibanju takole: "Prvič, s sodelovanjem v slovenski osvobodilni skupnosti pomagati izvesti slovensko narodno in družbeno osvoboditev, drugič, prispevati k dokončni življenjski afirmaciji Slovencev ter soustvarjati sintezo novega slovenstva, tretjič, iniciativno vplivati na reformo slovenske Cerkve in izoblikovati nov tip slovenskega kristjana."⁶ Pogoji za sodelovanje s komunisti je le, da ne postavljamo v ospredje filozofskih koncepcij različnih nazorov, temveč družbenopolitična spoznanja in skupno aktivistično moralo.⁷ Sicer pa v pismu A. Trstenjaku pravi: "Vprašanje sodelovanja s komunizmom je torej postalo nekaj več kakor sodelovanje kristjana z dialektičnim materializmom, postalo je zahteva narodove in človekove rešitve in celo krščanstva. Danes imam v slovenskega komunisto mirno zaupanje, priznam mu človeško kvaliteto in družbeno vodstvo. Z vso zvestobo izpolnjuje svojo zgodovinsko nalogo /.../. Ne bojim se njegovega ateizma, kajti njegova vdanost neznanemu Bogu je silnejša od konvencionalne vere mnogih kristjanov."⁸ In če je "krščansko življenje neprestana navzočnost, neprestano odgovarjanje na klice, da je dejanska pomoč in bližina človeku", potem je sodelovanje s komunisti v osvobodilnem boju za kristjana dolžnost.⁹

Kocbek se je tako približal navodilom 2. vatikanskega cerkvenega zbora, ki pravi, da "morajo vsi ljudje, verni in neverni, sodelovati pri pravilni graditvi tega sveta" (CS 21,6). Razen tega pa že papež Janez XXIII. opozarja, da je treba razlikovati med filozofskimi nazori in zgodovinskimi gibanji, "ustanovljenimi z gospodarskim, socialnim, kulturnim ali političnim namenom". Zato izjavlja: "Kolikor se ta gibanja skladajo z načeli zdrave pameti in se ujemajo z upravičenimi zahtevami človeške osebe, kdo bi ne hotel v tem spoznati pozitivnih prvin, vrednih odobravanja."¹⁰ In prav te sestavine vidi v komunizmu Kocbek, ko govori o njegovi moralni sorodnosti s krščanstvom, o njegovem "velikem moralnem pomenu za vse človeštvo". Tako ugotavlja: "Čeprav vidi na primer napreden kristjan v komunizmu svojega duhovnega nasprotnika, mora v obsegu zgodovinskega gibanja priznati njegov splošni pozitivni moralni pomen. Komunizem namreč ustvarja v ljudeh razpoloženje za resničnost in resnico /.../ danes vem, da

⁴ Nav. B. Pahor - A. Rebula: Edvard Kocbek, Pričevavec našega časa, Trst (Zaliv) 1975, 139-140.

⁵ Prim. prav tam, 140.

⁶ E. Kocbek: Pred viharjem, 140.

⁷ Prim. prav tam, 145.

⁸ E. Kocbek: Osvobodilni spisi I, Ljubljana (Društvo 2000) 1991, 285.

⁹ Prim. prav tam, 286.

¹⁰ Papež Janez XXIII: Mir na zemlji, t. 157.

je njegova glavna resnica moralna."¹¹

Te misli so zelo blizu teološkimi pogledom K. Rahnerja o "anonimnih kristjanih" ali S. Weil o "implicitni božanski ljubezni". Imele pa so gotovo vrednost predvsem za svoj čas.

Krščansko občestvo naj bi postalo "zaradi slabega in nezvestega verskega življenja zgodovinsko tako obremenjeno, da je njegova moč v kristjanih skrčena na žalosten minimum človečnosti in ne more nastopiti kot vodilna življenjska sila".¹² Zato pa je treba prepustiti vodstvo drugim - komunistom in z njimi sodelovati. Priznati moramo po Kocbekovem prepričanju, daje "komunizem odrešujoča vsebina svetovnega delovnega ljudstva in najjasnejših osvobodilnih naporov v človeštvu /.../ tista sila, ki ji je dana naloga, da s pomočjo delovnega človeštva ustvari družbene pogoje za svobodno in pravično življenje slehernika".¹³

Takšni pogledi na komunizem so torej bili odločilni za Kocbekovo odločitev za sodelovanje v osvobodilnem boju ob sodelovanju s komunisti in priznavanju njihove vodilne vloge. Izkazalo pa se je, da je Kocbek pri tem vse preveč zaupal in veroval v svojo vizijo osvobodilnega boja, premalo pa trezno presojal, premalo resno jemal drugače misleče in njihove interese ter zamisli. Lahko bi tudi rekli, da je precenjeval svoje poslanstvo v osvobodilnem boju in svoj vpliv na komunistične sobojevnike, ki so iz političnih razlogov delno tudi prikrivali vso resnico. Gledal je na vse dogajanje skozi prizmo svoje vizije.

Trojni pomen osvobodilnega boja

Osvobodilni boj ali oboroženi odpor zoper okupatorje in njihovo fašistično ideologijo je bil boj, ki je mogel edini zaustaviti moralno in fizično uničenje slovenskega naroda. "Druga pot nas bi pripeljala do moralnega razkroja, fizične ohromelosti in nazadnje do popolnega uničenja."¹⁴ O tem je bil Kocbek popolnoma prepričan. In znova in znova je razmišljal o globljem pomenu, o trojnem pomenu osvobodilnega boja: za novo slovenstvo, nove družbene odnose in prečiščeno krščanstvo.

Slovenski narod si je z osvobodilnim bojem že zaradi tega izbral pravo pot, ker se je uprl okupatorjem, ki so ga kratko malo obsodili na smrt. Bil je torej prisiljen sprejeti boj na življenje in smrt. Bila je to samoobramba, ki je zakoreninjena v temeljih krščanske etike in izhaja torej iz žive krščanske vernosti.¹⁵ Zato je kristjan po svoji vesti dolžan v tem boju sodelovati, kakor ugotavlja Kocbek. Gotovo pa natančnosti v zvezi z oboroženim odporom niso tako jasne in preproste, čeprav je res, da tudi katoliška moralna opravičuje boj zoper nasilno in nelegitimno oblast in uporabo sile v samoobrambi. Vsekakor pa je teologija osvoboditve marsikaj v tem pogledu razjasnila.

Položaj, v katerem se je znašel slovenski narod, je tak, da gre za njegov obstoj, "za biti ali ne biti, za življenje in smrt", pravi upravičeno Kocbek.¹⁶ Zgodovinska usoda nas naravnost sili, naj odgovorimo na njen klic in združimo vse svoje sile v odporu zoper okupatorja in njegove namere. Tako nam je dana tudi priložnost, da na poseben način izpričamo svojo narodno zavest in zvestobo. Gre pa za "celotno narodno osvobojenje, ki naj nas tudi notranje sprost in osvobodi ter podeli pravo zavest o življenjski samo-

¹¹ E. Kocbek: Pred viharjem, 168.

¹² E. Kocbek: Osvobodilni spisi I, 282.

¹³ Prav tam, 332.

¹⁴ Prav tam, 435.

¹⁵ Prim. prav tam, 370.

¹⁶ Prim. prav tam, 37.

stojnosti", tako da bomo res postali gospodarji svoje usode.¹⁷ Z aktivnostjo dokažemo lahko, da smo politično ustvarjajoč narod in tako postanemo političen, politično zrel narod. "Taka aktivnost bo dokončno in odločilno preoblikovala slovenski značaj," pravi Kocbek.¹⁸

Kristjani, ki moramo v narodu videti življenjski pogoj, pogoj za obstanek slehernega človeka in njegove duhovne biti, tudi krščanske, kakor je to poudarjal že Slomšek, smo dolžni sodelovati za takšno osvoboditev tudi v skupnem boju z vsemi drugimi člani narodne skupnosti. Narod ne sme biti usuznjen veri in vera ne narodu. "Narod je največja življenjska vrednota."¹⁹

Krščanstvo je po Kocbekovem prepričanju združljivo z načelom družbene revolucionarnosti, zato je treba povezovati "čisto krščanstvo, dosledno slovenstvo in novi socialistični red", gre pač za "novega človeka v novih razmerah".²⁰ "Do novega slovenstva bomo prišli preko rušenja dosedanjih družbenih odnosov in preko čiščenja slovenskih ljudi, predvsem kristjanov."²¹ Socialistični družbeni red je pač zelo blizu krščanskemu pojmovanju človeka in življenja. Kocbek sicer ve, da komunisti mislijo na novi življenjski red, ki naj bi bil "sovjetsko demokratičen", vendar tudi misli, da se bo mogel v njem uveljaviti vpliv kristjanov.²²

Prečiščeno krščanstvo je za Kocbeka pristno evangeljsko krščanstvo, ki vidi in priznava vrednost in potrebo po novem slovenstvu in novih družbenih odnosih, ki si za te vrednote tudi iskreno prizadeva. Predvsem pa ima v mislih deklerikalizacijo krščanstva v duhu evangelija ljubezni, aktivne ljubezenske službe človeku in človeštvu. "Če hočemo kristjane privedi v OF, jih moramo obenem izvesti iz dosedanjega moralnega stanja, to se pravi iz klerikalizma in iz njegove nepristne kulture. Opraviti moramo naravnost versko preoblikovalno nalogo. Če hočemo torej pri nas doseči politično preobrazbo v smislu OF, ji moramo predpostavljati versko preobrazbo v smeri deklerikalizacije in povratka k evangeljskemu krščanstvu. Ta krščanska preoblikovalna naloga pa ni slučajna. Zdi se mi, da moramo skozi očiščevanje krščanstva tudi zato, da lažje pridemo na višjo ravnino, na humanistično. Kajti osnovni problem slovenskega krščanstva je problem morale slovenskega človeka."²³ Kocbek je trdno prepričan o kairosu za krščanstvo, ki je v aktivnem vključevanju kristjanov v OF in osvobodilni boj, prepričan pa je tudi o velikem poslanstvu kristjanov v OF, seveda pod pogojem, da se bo samo vedno bolj preoblikovalo in res življenjsko reševalo življenjske probleme. Kocbekova vizija krščanstva je v marsičem podobna viziji 2. vatikanskega koncila in novejšim teološkim pogledom K. Rahnerja, Schillebeeckxa, H. Künga in drugih, ki v krščanstvu gledajo predvsem (popoln) humanizem in v skladu z 2. vatikanskim koncilom izpovedujejo sporočilo, evangeljsko sporočilo, da krščanstvu ne sme biti nič tuje, kar je res človeško. Žal pa bi danes morali priznati, da se Kocbekova vizija v slovenskem krščanstvu v marsičem ni uresničila. Gotovo tudi po krivdi njegovih drugače mislečih sobojevnikov, ki so se bali vpliva takega krščanstva. Institucionalizirano krščanstvo pa je bilo tako do takšnega krščanstva, kot si ga je zamišljal Kocbek, vedno nezaupljivo.

Razumljivo pa je, da Kocbek na domobranstvo z ozirom na svoje poglede ni mogel drugače gledati kot na izdajstvo, kar je ponovno in jasno povedal. Zato naravnost očita celo "sredincem", posebno duhovnikom, da so kot "ljudje in kristjani odpovedali".

¹⁷ Prim. prav tam, 34.

¹⁸ Prav tam.

¹⁹ Prav tam, 46.

²⁰ Prim. prav tam, 116.

²¹ Prav tam, 329.

²² Prim. prav tam, 353.

²³ Prav tam, 161.

Da, naravnost obsoja "narodno, moralno in versko izdajstvo slovenskih katoličanov".²⁴

Problem likvidacij

Priznati moramo na podlagi Kocbekovih razmišljanj in zapisov, da ga je problem likvidacij, zavratnih umorov političnih nasprotnikov, posebej vznemirjal, pa naj ga je kdaj skušal še tako opravičevati in si pomiriti vest. Vedno znova se vrača k tem vprašanjem in sicer tako, da izraža v svojem razmišljanju izredno prizadetost.

Maja l. 1942 omeni v svojem dnevnem zapisu pogovor z U., ki nasprotuje likvidacijam, češ da povzročajo "moralni nemir, celo negotovost" v množicah, in pravi: "Zdi se mi, da je v njegovem gledanju zdrava misel, vendar je formulirana preveč individualistično. Zato ne upošteva dovolj posebnih okoliščin osvobodilnega boja, in tudi ne vidi kolektivne odgovornosti v vsem njenem obsegu."²⁵

Ob justifikaciji dr. Ehrlicha pa skuša likvidacije naravnost utemeljiti z moralnega vidika. Takole pravi: "V tako razgibanem obdobju zgodovine se stališče pravnega pojmovanja popolnoma spremeni, postane namreč politično. Menja se v tem smislu, da se posameznikova blaginja zelo ostro podredi blaginji človeške skupnosti /.../. To se pravi, da sme določena človeška skupnost z vso pravico seči po revolucionarnih sankcijah, kadar je njen obstoj ogrožen, posebno, kadar bije boj na življenje in smrt. Kdor je v takem stanju odgovoren za kolektivno usodo, ima pravico biti neusmiljen, sme vzeti življenje posamezniku in odkloniti ozire na osebne kvalitete in namene."²⁶

Ob likvidaciji Natlačena govori Kocbek že o svojem doživljanju zakonitega porajanja "novega prava, revolucionarnega prava in občutka za novo pravico". In še pove: "Revolucionarna silovitost ima zgodovinsko nalogo, da uniči kontrarevolucionarno silovitost /.../. Zato je naša današnja silovitost v pravem pomenu moralna."²⁷

A kljub temu vedno znova začuti Kocbek negotovost in nemir. O nekem pogovoru pravi: "Potem smo govorili o klavcih nasploh in se spraševali: Kako je mogoče verovati v prihodnost in biti hkrati nihilist."²⁸ Zato ob justifikaciji zajetih na Turjaku pravi: "Bolečina prihaja iz neznanе globine /.../. Tako mi je kakor tistemu, ki izgublja razum. Toda kdor izgubi razum, mu pred tem najbrž počí srce /.../."²⁹

Lahko bi še navajali mesta, iz katerih je razvidno, da se Kocbek ni in ni mogel sprijazniti pred svojo vestjo z likvidacijami, čeprav je še tako poskušal pomiriti svojo vest. In tako je popolnoma razumljivo, kar je zapisal globoko notranje pretresen: "Eno- in polmilijonski narod ima svoje sinove na vseh bojiščih, v nemški in italijanski vojski, kot prebežnike v zavezniških vojskah, doma pa se bojujejo prav tako razdvojeni, pri nas, pri partizanih in belih /.../. Prej ali slej bomo morali izkazati spoštovanje tudi tistemu trpljenju, ki si ga je morala skoraj polovica mladih Slovencev proti svoji volji naložiti na rame in na dušo. Krvaveli so od Narvika do afriških puščav, od Rokavskega preliva do Finske, Moskve in Povolžja. Koliko tihe, neznanе in globoke tragike je skrite in pokopane po vsej Evropi in koliko zapletenega in podivjanega nesmisla nosi marsikak fant v sebi, ki se bojuje proti nam z zmogljivostjo, ki bi med nami dobila vse drugačno vrednost."³⁰ Tukaj je spregovoril Kocbek, mislec, humanist, Slovenec in kristjan pa tudi prerok.

²⁴ Prim. prav tam, 286 in 437.

²⁵ E. Kocbek: Pred viharjem, 178.

²⁶ E. Kocbek: Tovarišija, Maribor (Obzorja) 1967, 30-31.

²⁷ Prav tam, 210-211.

²⁸ E. Kocbek: Listina, Ljubljana (Slovenska matica) 1967, 367.

²⁹ Prav tam, 374.

³⁰ Prav tam, 154-155.

Mislím, da nam takšno razmišljanje potrjuje resničnost njegove izpovedi: "Sprejel sem nase riziko večjih in višjih stvari, kakor je moje življenje, s svoji osebnim rizikom sem nujno prevzel riziko slovenskega krščanskega mladinstva v vseh oblikah, riziko mladega humanizma in celo slovenskega krščanstva. Vsega tega se vsak dan zavedam. Ne mine dan, da bi si ne izprašal vesti, da bi ne ugotovil vedno nove muke in tesnobe, da bi zaupno ne molil za Božjo pomoč /.../. Bil sem večkrat v smrtni nevarnosti, bil sem mnogokrat v težkih telesnih in duhovnih preizkušnjah, toda nikoli nisem klonil ali izgubil vere v pravilnost svoje odločitve."³¹

Eno je gotovo, ko bi tudi drugi odgovorni v vodstvu OF tako razmišljali o likvidacijah, bi jih bilo vsekakor manj, čeprav se najbrž vsem ne bi mogli izogniti. Nedvomno pa bi ne prihajalo do njih še po končani vojni. In bili bi sposobni priznati tudi svojo krivdo ter tako doživeti svojo katarzo. Kocbek je vsekakor tudi o likvidacijah razmišljal tako, kot mu je narekovala njegova zvestoba samemu sebi, vesti in poslanstvu v osvobodilnem boju, čeprav končno tudi po hudih notranjih bojih, porazih in zmagah.

Kocbekovo razumevanje krščanstva

Že iz doslej podane razprave smo mogli spoznati temeljne sestavine Kocbekovih pogledov na krščanstvo. Ker pa smo že v začetku poudarili, da se je Kocbek iz etičnih razlogov, iz svojega krščanskega prepričanja odločil za OF, za osvobodilni boj, je prav, da si na kratko ogledamo vprašanje, kaj je bilo še posebej značilno za njegovo pojmovanje krščanstva.

Kocbekova vernost je bila močno osebno doživeto versko izkustvo v duhu evangelija, iz katerega so izhajale vse njegove odločitve. Šlo je pravzaprav za vizijo krščanstva, ki je bila hkrati izvir njegovega angažmaja v sedanosti in upanja v prihodnost. Ker pa je bil razočaran nad pasivnim in prav tako klerikalnim krščanstvom, je tembolj poudarjal potrebo po očiščenju krščanstva, v katerega se je preroško zazrl v zvezi z osvobodilnim bojem. Ko je govoril o temeljnih osvobodilnega delovanja, je npr. dejal: "Ostati hočemo celi in nedeljivi ljudje. V tem smislu ne moremo priznati nikake načelne in taktične omejitve. To zahteva od nas celostnost krščanskega nazora pa tudi osvobodilna etika novega slovenstva. Naš nazor se ne da omejiti na pasivnost čustva in misli ali na tako imenovano zasebno versko življenje, ker je krščanstvo aktiven nazor, ki hrani človeka v vseh položajih in zahteva od njega v slehernem trenutku neposrednega ali posrednega izraza /.../. Krščanstvo hočemo osvoboditi varuštva družbenih in političnih sil, zrušiti hočemo cesaropapistično avtoriteto katolištva na Slovenskem, napraviti iz duhovnikov in vernikov zgolj evangelijske vernike ter jim dati vso svobodo izpovedovanja."³²

Med akcijo in kontemplacijo vidi Kocbek nujno zvezo. Zato iz pristne evangelijske vernosti izhaja tudi zahtevo po akciji v službi ljubezni do človeka in človeštva, kakor so naglašali prav tako mnogi mistiki, kot npr. mojster Eckehart. Kristjan se mora angažirati aktivno v boju za spreminjanje družbenega reda v smeri pravičnosti, resničnega humanizma. Ustrezno takšni vernosti mora biti tudi poslanstvo duhovnika, ki mora delovati "predvsem med tistimi, ki najbolj hrepenijo po svobodi, pravici in resnici", v čemer je prisotno hrepenenje po odrešenju. Takole pravi: "Njegova naloga je, da odrešuje, utelešuje, ostvarja in pomaga ostvarjati človeka vredno življenje. Njegova naloga je, da oznanjevanje evangelija krepko združuje s človeškimi prizadevanji."³³ Tako se Kocbek

³¹ E. Kocbek: Osvobodilni spisi I, 280.

³² E. Kocbek: Pred viharjem, 141.

³³ E. Kocbek: Osvobodilni spisi I, 330.

približa že v tistem času teologiji osvoboditve, kakršna je nastala pozneje v Latinski Ameriki.

Za Kocbeka je in mora biti "stvariteljski trenutek najvišji trenutek človekovega življenja in mora ga sprejeti za temelj življenja vsakdo, ki hoče biti zvest svoji človečnosti".³⁴ Prav ta trenutek pa je Slovencem bil dan z osvobodilnim bojem in tako se družil s politično revolucijo slovenstva krščanska revolucija v OF, kakor izrecno pove.³⁵ Kristjan ne sme mimo klica, ki mu prihaja po zgodovinskem dogajanju. Mora se odzvati, tvegati, odločiti se za silovito dejanje revolucije, za sodelovanje z drugimi, biti res aktivno navzoč.

Vsekakor pa je bila odločilna za njegovo razumevanje krščanstva, in zato tudi za njegove naravnost religiozne poglede na osvobodilno gibanje, njegova vizionarska narava, ki je bila vsa zazrta v "svetlo prihodnost". Zato tudi ni nič nenavadna izjava, da sta človeku potrebna za odločitev za osvobodilni boj le "eno samo zaupanje" in "Božja milost".³⁶

Sklepna misel

V svoji razpravi sem pustil predvsem Kocbeku samemu, da nam je spregovoril, kajti prepričan sem, da je le tako mogla stopiti pred nas njegova avtentična podoba.

Kocbek je bil, kot smo razbrali iz njegovega razmišljanja, naravnost mistično navdihnjjen vernik, intuitivno naravnani mislec, videc in umetnik, pesnik, kar je razvidno vseskozi iz njegovega izražanja. Kot takšen se je odločil za osvobodilni boj, v njem sodeloval in mu ostal ves čas popolnoma predan. Njegov "karizmatični optimizem" je izhajal iz njegove vizije evangelijskega krščanstva in s to lučjo osvetljenega osvobodilnega boja v službi slovenskega naroda, posameznika in človeštva, v službi odrešenjske krščanske ideje. "Svetlo prihodnost" je imel vedno tako živo pred očmi, da je tudi zaradi tega marsikaj spregledal, marsikaj precenjeval, drugo pa zopet podcenjeval. Zato ima prav J. Gradišnik, ko pravi: "Za premagovanje težav (v življenjski praksi) so potrebne neke druge človeške lastnosti, ne toliko bistra in globoko segajoča misel kolikor trezna presoja, kaj je uresničljivo, po kakšni poti se da kaj doseči, kaj ostaja v mejah človekove zmogljivosti in spremenljivosti. Te lastnosti bi moral imeti dober politik, pa tudi vsak dober javni delavec v širokem pomenu te besede. Nekaterih od teh lastnosti je Kocbeku gotovo primanjkovalo, saj se tudi le poredko združujejo z lastnostmi vidca in misleca."³⁷ Tako je žal potekalo osvobodilno gibanje, se razvijalo v drugo smer in so mu vodilni v OF vtisnili vedno izraziteje drugačen pečat, kakor je Kocbek upal in veroval; da, tudi upravičeno pričakoval glede na dogovore in zagotovila od začetka. To se je dogajalo že med osvobodilnim bojem, še bolj pa se je pokazalo po končanem boju.

A kljub temu ostane Kocbek "hraber in zvest bojevnik za slovensko svobodo, pa tudi izviren, evangelijski zavzet pričevalec sodobne krščanske omike", kot pravi F. Vodnik.³⁸ Da, Kocbek je in ostane idejno in literarno nedosegljiv krščanski pričevalec osvobodilnega boja v letih 1941-1945 in prav tako neustrašen pričevalec evangelijskega krščanstva, evangelijskega aktivizma in humanizma ali krščanskega etosa kot temeljne sestavnice svojega življenja in dela. Bil je izreden Slovenec, mislec in mojster besede.

Njegove poglede je sicer treba razumeti v kontekstu usodnih razmer in boja na

³⁴ Prim. prav tam, 332.

³⁵ Prim. prav tam 187.

³⁶ Prim. E. Kocbek: Osvobodilni spisi II, Ljubljana (Društvo 2000) 1993, 63.

³⁷ J. Gradišnik: Časovni pregled in sklepna beseda, v: E. Kocbek: Svoboda in nujnost, 344.

³⁸ Prim. F. Vodnik: n.d., 7.

življenje in smrt kot iskreno izpoved notranjih doživetij in bojev, zmag in porazov, pa tudi kot izraz izredne zavzetosti za uresničenje svetlih ciljev osvobodilnega boja in neomajne vere v lepšo prihodnost slovenskega naroda in sploh človeštva. Vsekakor pa se tudi Kocbek ni mogel izogniti nevarnosti, ko namen posvečuje sredstvo, zavzetost za prihodnost žrtvuje sedanjost, utopija otopi čut za realnost, preceenjevanje skupnosti prezira posameznika, silovitost akcije zamori ljubezen, "modrost" zmagoslavja zamejuje "nespamet križa" in se mistika približa "hereziji". Vendar se homo k njemu še in še vračali in črpali iz zakladnice njegovih pobud in misli.